

A magyar televíziózás történetének politikai aspektusai

(Babiczký László előadása elhangzott az Óbudai Egyetemen 2017. május 19-én)

Szabadság tér 17, avagy a közszolgálati televízió tündöklése és...(bukása) könyvem fülszövegében Érdi Sándor így ír: "Az MTV történetét nem lehet megírni. Túl sok története van. Külön története van az elnököknek... Minden műsornak történelme van, mint ahogy minden munkatársnak is!" Most e rövid előadás keretében még ennyire sem vállalkozhatom. A kezdetek amúgy sem választhatók le a technikai találmány, találmányok megrajzolásáról. Azt azért itt sem állom meg, mert nem kis büszkeséggel tölt el, hogy e korszakalkotó találmány születésénél ott voltak a magyar kutatók: Mihály Dénes, Tihanyi és a többiek.

Dunavölgyi Péterrel a magyar televíziózás 60. évfordulójára emlékezve a Filmvilágban, két részes tanulmányban igyekeztük zanzásítva összefoglalni a kezdeteket. A májusi már kapható, a következő rész a júniusban lesz olvasható.

Előadásomban a politikai, irányításpolitikai aspektusokra koncentrálok. Kísérletet teszek arra, hogy totálképben megrajzoljam ennek a történetét. A magyarországi televíziózás kezdeteinél az írásos dokumentumokra támaszkodom, a későbbi korszakoknál pedig saját tapasztalataimat is igyekszem megosztani önökkel.

A második világháború a televíziózás tekintetében is vízváltó volt. A harcoló felek számára, a nagypolitika számára a rádió fontosabb volt, mint az új találmány a televízió. Az „újrakezdés” Angliában és Európában is a háború befejezése után kezdődik. Igaz gyors ütemben!

Vizsgáljuk meg a magyarországi helyzetet. Nézzük meg a „késlekedés” politikai, társadalmi okait.

- 1) Gazdasági válság, vesztes háború.
- 2) Szovjet függőség. (a szovjet kutatások megtorpanása, a fejlesztések gazdasági nehézségei a II. világháborút követő években).
- 3) A hidegháborús helyzet kialakulása, a cocomlista.
- 4) A diktatórikus viszonyok, a centralizált döntésméchanizmus lassító hatása.
- 5) A gazdasági lehetőségek szűkössége. (Nem csak a stúdiótechnika, a továbbítás, de a vevőkészülékek gyártása és elterjesztése terén is.)
- 6) Az 1956-os forradalom előzményei és leverése.

Az egyértelmű politikai akarat, hogy legyen televízió Magyarországon is, viszonylag gyors fejlődést hozott! Gerő Ernő feljegyzést készített Rákosinak, hogy miért fontos a televízió Magyarország számára.

1. Egész híradástechnikánk fejlesztése ezzel függ össze – a többi között a lokátor-radar technika és a sokcsatornás vezeték nélküli telefon és távíró is.
2. Az agitációnak, a propagandának, a nép nevelésének a televízió, sokkal tökéletesebb, teljesebb eszköze, mint a rádió.
3. Rendkívüli jelentőségű azért, mert kis ország vagyunk, az ország fővárosának óriási a súlya nálunk s így módon előnyünkre válik az, ami egyébként a televízió

hátránya, hogy kicsiny a hatósugara. Ötven-hatvan kilométeres hatósugárral az ország döntő területeit be tudjuk fogni, az ellenség pedig képtelen zavarni. A vezetékes rádió hátránya ebben az, hogy ez a múlt, a televízió előnye pedig az, hogy ez a jövő.

4. Bár ez nem döntő, azonban azért nem lényegtelen, hogy a televízió elterjesztésével új pénzfölözési lehetőséghez jutnánk, jóllehet eleinte nyilván rá kellene fizetnünk. Mindezek figyelembevételével helyeslem, hogy külön bizottságot hozunk létre a televízió kérdéseinek kidolgozására és a megfelelő párt- és kormányhatározat előkészítésére.” A titkársági állásfoglalás a később párthatározat rangjára emelkedett.

Ezt követően a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének Titkársága 1952. május 7-én határozatot fogadott el, melynek értelmében létrehoznak egy bizottságot a televízió megteremtéséhez szükséges feltételek felderítésére. A hamarosan felálló öttagú bizottság élére a postaügyi miniszter került. Tanulmányutakat szerveztek a Szovjetunióba. Arra a következtetésre jutottak, hogy az adóállomás importból nem biztosítható, ezért a hazai előállítást a Beloianisz-gyárra bízták. A tévékészülékek elkészítésére az Oriont jelölték ki, a tervdokumentációt Szovjetunióból akarták behozni. A határidők megszabásánál irreális döntés született: a televíziós kísérleti adásokat 1954. május 1-ig, a rendszeres adásokat 1954. december 1-ig kellett volna megkezdeni.

1955. június 23-án elkészült a sajtó és a rádió pártirányításának és ellenőrzésének részletes terve, amelyet a Politikai Bizottság elfogadott. Ez az átfogó szabályozás lett az alapja a központosított, diktatórikus gyakorlatnak, a tömegkommunikációs eszközök totális irányításának és ellenőrzésének. A magyar sajtó, az állami tájékoztatási szervek (Magyar Rádió és Televízió, Magyar Távíratok Iroda, Magyar Fotó) és a kapcsolódó társadalmi szerv (Magyar Újságírók Országos Szövetsége) elv-politikai irányítása és ellenőrzése elsősorban a párt feladata.

1956-ban kezdődött a stúdió építése az egykori Tözsdepalotában. A hegyen megindult az adótorony alapozása. Az Orion beindítja a tévékészülékek sorozatgyártását. Ekkor kerül sor az első, valóban kísérleti jellegű helyszíni közvetítésre a Kinizsi pályáról. (Mai FTC pálya.) A kis műsorkészítő stáb már készít egy Budapest-filmet, a tévé kamerái elé áll a fővárosban vendégszereplő Yehudi Menuhin. Elkezdődik a bemondókeresés is.

Szakmai ambíciók, hozzáértés és a politikai kapcsolatok hármassága fontos volt. Kerpel Róbertnek elévülhetetlen érdemei közé tartozik, hogy a COCOM lista ellenére kerülő úton, de megszerezte az angol PAY cég közvetítő kocsiját, mely kerülő úton egy arab mérnök betanítói segédletével tette lehetővé, hogy 1957. május elsején, a televíziózásunk hivatalos születési napján, közvetíteni lehessen a május elseji nagygyűlést a Hősök teréről!

1957-ben a forradalom elbukása után az ország az újrakezdés, az élni akarás keserű pillanatait élte. Alig több mint egy évtized után másodszor kellett mindent újrakezdeni! Ennek az újrakezdésnek lett szimbóluma az új csoda a távolba látó készülék, a televízió! A csodadoboz közösségeket teremtett. Közhely, hogy a készülékek köré odagyűlt a szomszédság és nézte a csodát, ezt a fantasztikus találmányt. Egyszerre csodálták a találmányt és élvezték azt a világot, melyet lakásukban vendégül láthattak. Családtaggá vált Takács Mari, Tamási Eszter, Varga József és aztán a többiek mind.

Az MSZMP Politikai Bizottsága már 1959-ben szükségesnek tartotta, hogy a rövid idő alatt népszerűvé vált intézményt beszámoltassa. Október 6-i határozata leszögezte: a Központi Bizottságnak és a Minisztertanácsnak kell irányítania és ellenőriznie a televízióban folyó munkát. A határozat szólt a tájékoztató munka javításáról és a műsorok elemzésének, bírálatának rendszeressé tételéről. Rögzítették az igényt, hogy a vezető közéleti személyiségek sűrűbben jelenjenek meg a különböző műsorokban. A fő figyelmet a műsorok szerkesztésére, a politikai hatékonyság növelésére kell helyezni. A Politikai Bizottság határozatában megbízta a Gazdasági Bizottságot, hogy vizsgálja meg az előfizetési díjak felosztását és a készülékek olcsóbb forgalmazásának lehetőségét.

1960-ban a Televízióban 551-en dolgoztak. Ebből a politikai munkatársak száma 231 fő. Az intézmény élére nyolctagú televíziós Igazgatótanácsot neveztek ki, élén Kulcsár Ferenc igazgatóval, Révai Dezső és Sándor György igazgatóhelyettesekkel. 1962-ig a dolgozói létszám 640 főre nőtt.

1960 januárjában Budapesten megalakul az Intervízió. Az Intervízió és az Eurovízió kapcsolatfelvételének első eredménye az a közvetítéssorozat, amely alapján mindkét szervezet tagországaiiban nézők milliói lehettek szemtanúi a szovjet miniszterelnök franciaországi látogatásának. Év elején még az ötvenezredik előfizetőjét köszönti a Televízió, év végén már a százezrediket. A készülékgyártás fellendülését az mutatja, hogy fél év alatt hatvanezernél több készülék kerül a boltokba. 1960 januárjától az adáshét ötnaposra bővül, adásszünet hétfőn és pénteken van. A szentesi közvetítőállomást februárban avatja fel Apró Antal a Minisztertanács első elnökhelyettese.

Azok a szerencsések pedig, akiket a sors, sokszor a véletlen, televízióssá tett az új csoda megszállottjaként munkálkodtak, hogy legyen adás! Lekörözték a filmhíradót, bevitték az irodalmat, a képzőművészetet, a színházat, a zenét a lakásokba. A televíziósok tobzódtak az új és újabb lehetőségekben, hisz minden új volt. Kitalálták, megcsinálták és azt hitték, hogy jó! Büszkeséggel érezték, hogy nő a hírük az országban, hogy szeretik a televíziót az emberek!

Megismertek minket a világban. Díjakat nyertünk. Szerkesztőink, rendezőink alkotó lázban égtek. Az egyik munkát követte, a másik. A sikerek és kudarcok közepette nem volt idő meditálni, mert jött a következő feladat. Észre sem vették, vették, hogy a kis csapat létszáma nőtt. Komoly intézmény lettünk. Életünk lett a Magyar Televízió! De nem csak nekünk, a televíziósoknak, de az új csoda beépült a magyar társadalom életébe. Tükre és alakítója lett a magyar társadalomnak. Összeforrt a közönség és a televízió.

Az 1961. január 10-én tartott politikai bizottsági határozat konkrét utasításokat tartalmazott a Televízióra vonatkozóan, így a televíziós ismeretterjesztés kifejlesztését, orosz nyelvleckék bevezetését, művelődési otthonok munkájának figyelemmel kísérését. Ennek hatására indult 1962-ben a „Ki mit tud?”, ami óriási közönségsikert arat. A nézők ekkor ismerkedhettek meg: Koncz Zsuzsával, Angyal Jánossal, Hacki Tamással. A fiatalok ezreit megmozgató vetélkedők ettől kezdve rendszeressé válnak. Ki miben tudós? Ki minek a mestere? És ön mit tud? Mit tudsz a máról? Riporter kerestetik. Aztán minden addigi hatást felülmúl a táncdalfesztiválok hulláma.

Az MSZMP a hatalomgyakorlás egyik fontos intézményévé formálta a Magyar Televíziót. Fő feladata a magyar társadalom befolyásolása lett, általános bel-, társadalom-és

kultúrpolitikai célok érdekében. A kezdet évtizede 1952-től 1962-ig tartott, és ezt a periódust egyértelműen a politikai indítékú központi irányítás és ellenőrzés, ennek teljes körű érvényesítése és a közvetlen, „kézi vezérlés” jellemezte.

A Magyar Televízió irányítása, mint a sajtóirányítás általában, a pártközpontoz tartozott. Hetenként volt ugyanott egy főszerkesztői értekezlet, ahol a legfontosabb események sajtóértékelését, és ennek tálalását értékelték, minősítették, és ajánlásokat fogalmaztak meg a várható eseményekre vonatkozóan. Ez a folyamatos „konzultáció” volt a direkt irányítás legfontosabb eszköze! Ezeket a tájékoztatásokat az agitprop osztály vezetői tartották és kivételes esetben hivatkoztak az ország első számú vezetőinek véleményére is. Ez az egyeztetés az MTV vezetői szintjén zajlott.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy az 1957-1970-es korszakra az volt a jellemző, hogy a hatalommal, a politikával egy csapatban focizott a híradó, nem törekedett távolságtartásra. Függetlenségi törekvései – ha voltak – a szakszerűségben, a személyiségek jó kiválasztásában és az információ áramlás pontosságában és gyorsaságában volt mérhető! Ennek a korszaknak volt a koronázatlan királya Matúz Józsefné, aki 1957 májusától 1985 decemberéig vezette az MTV híradóját főszerkesztőként. Rózsikának, a híradó főszerkesztőjének volt egy zseniális mondata, amelyet én egy életre megtanultam, nyilatkozta egyszer Bán János, aki évekig dolgozott a híradóban. Azt mondta, hogy „a magyar pártnak és kormánynak van egy olyan televíziója, amelyik szereti őt, és a Magyar Televízióknak van egy olyan pártja és kormánya, amelyik nem szereti őt! „ Ez a nyilatkozat azért finoman érzékelteti a mégis csak létező függetlenedési törekvést, a szakszerűséget.

A 60-as évek politikai viszonyait jól jellemzi két anekdota „Rózsikától”. „Ha valahol bányaszerencsétlenség történt, szinte egy teljes napig kellett küzdenünk a forgatási engedélyért. Ebből kiderült számunkra, hogy mit gondolnak a politikai vezetők az ügy nyilvánosságáról. Végül is tudtuk, hogy mit lehet és mit nem.” „1968-ban a Tunjng hírügynökség kiadta a csehszlovák váltásról a hírt. A hír pedig bekerült az adásba. Novotny lemondásáról, Dubcek kinevezéséről van szó... Óriási botrány lett belőle! A csehszlovák nagykövet felébresztette Kádár Jánost, Kádár a tévé elnökét és így tovább. Természetesen a hír igaz volt, ám ebben az időben csak az MTI híreit közölhattük.”

A politikai vezetés egyre inkább rájött, hogy árt a hatalom legitimációjának, ha a műsorfolyamban domináns lesz mennyiségileg a direkt politika. Az arány az évek múltával 30% alá csökken. Így válhatott a Magyar Televízió kulturális televízióvá. Irodalom, zene, színház, képzőművészet, önálló művészeti alkotások foglalták el a műsorfolyam nagy részét. Ezeken a területeken sokkal nagyobb volt az alkotók szabadsága, mozgásteret. Ezek a műsorok szinkronban voltak a társadalom kulturális törekvéseivel. A „kádár-korszak” lazuló politikai légköre határozta meg ezeknek a műsoroknak a mondanivalóját. Szorosabbá vált a kapcsolat a magyar valósággal. Szakmai érdekcsoportok, a műsorkészítőkön keresztül, hallatták hangjukat. Az „aczéli” három T átjárhatóvá vált, igaz nem harcok, lobbiszerű tevékenység, személyes pártkapcsolatok révén. Ebben a folyamatban nagy szerepe volt Szinetár Miklósnak, aki egyféle védőpajzsot jelentett. Elve volt, ahogy visszaemlékezéseiben fogalmaz „csak a legszükségesebb esetekben beavatkozni”. Az 1970-es évekre, a televízió aranykorára ez az egyre szabadabb légkör volt jellemző. Heti egy színházi közvetítés, 70-nél több

televíziós játék, iskolatelevíziós adások, rendszeres költészeti műsorok, ismeretterjesztő műsorok, vetélkedők, körkapcsolások...

A pártirányítás, a kézi vezérlés és a televíziózás (az alkotói szándékok) diszharmóniája abban is megmutatkozott, hogy az adminisztratív vezetés nehezen tudta felvenni a televíziós műsorkészítés tempóját és sokszínűségét. Nagyon hamar elcsúszott a cenzúra ezen az ütemkülönbségen és vált meghatározóvá az utólagos dorgálás és az alkotók „politikai tájékozottsága”, amit nevezhetünk öncenzúrának is! A falak ismerete (Kovács András filmcímével) vált a televíziós lét alfájává és omegájává! Politikai meghatározottsága ellenére ez a televíziós korszak bátran nevezhető a magyar kultúra fénykorának. A Magyar Televízió, ezt nemzetközi elismerései is bizonyítják, politikai elszigeteltsége ellenére az európai televíziók között megállta a versenyt. Sőt!!!

A rendszerváltás felé haladva, jelzi a szabadságküzdelmek horderejét, hogy Sára Sándor dokumentumfilmje mely a Donnál harcoló magyar katonák igaz, tragikus történetét dolgozta fel még Nagy Richárd elnök leváltását eredményezte. Pedig Nagy Richárd az MTV legendás elnökeként, mint Központi Bizottsági tag hosszú ideig tudott védőernyőt biztosítani a televíziósok alkotó munkájának. (1983. ősz) (Kornídesz, Bereczky, Nemeskürty, Hankiss) Elnökök sora mutatja a változó politikai erők televíziót irányítani akaró törekvéseit.

Finanszírozási gondok gátolják a változó időknek való megfelelést, és egyben fenntartják az intézmény függőségét a politikai vezetéstől. A monstre intézmény megújulni készül. A System vállalattal átvilágíttatja belső működési rendjét.(1980) Igényes tanulmányok sora készül. De az átalakulás nem realizálódik.

Jellemző epizód, hogy a rendszerváltás hajnalán Horváth Lóránt alelnök, belső és külső nyomásra leszedeti a székház homlokzatáról a vörös csillagot, a külföldről visszatérő Bereczky Gyula elnök visszahelyezteteti, majd egy hétre rá Ő ad utasítást a leszerelésére. Emlékszik Vissza Nagy György szerkesztő és Horváth Lóránt az egykori alelnök.

Emblematikus döntések, kísérletek, műsorok születnek:

- 1985-ben nyugdíjazzák Matúznét és Aczél Endre a londoni tudósító kerül a Híradó élére
- Kettéválik az egyes és kettes program, két egymástól független vezető kerül az élükre
- Szomszédok tele-regény beemeli a rendszerváltás időszakának kisemberi dilemmáit a köztudatba
- A kettes program Napzárta műsorában tabutémák sora kerül a széles nyilvánosság elé. (E műsor nem csak tükre, de a nyilvánosság okán alakítója is a politikai változásoknak)” E műsorokat kevesen nézték ugyan, de közönségük éppen a véleményformálókól verbuválódott.” Írja Bajomi Lázár Péter a Médiaháborúról írott könyvében.

A választások után megalakuló MDF kormány – az Antal József által támogatott Hankiss Elemér elnöktől a függetlenség helyett a kormányhűséget várná el. Ki tör az úgynevezett médiaháború, mely a hatalmi erők harca a televízió politikai irányításáért. Ennek a küzdelemnek sok-sok oldalas szakirodalma van. De mindennél jobban jellemzi ezt a korszakot Érdi Sándor visszatekintő, szubjektív, de frappáns megállapítása.” ...lesz egyszer még igazi, érték centrikus közszolgálati televíziózás.

Amilyen volt egyszer, ha csak egy-két évig is, a rendszerváltás idején, amikor a politika már nem, és még nem volt elég erős ahhoz, hogy magához alázza azokat, akik nem pártok, csak az ország szolgálatára szegődtek”

Ami pedig a magyar médiatörvény megszületése után, a duális televíziós kialakulásával, a kereskedelmi televíziók térhódításával, a ma már 100-nál több magyar nyelvű televíziós csatornával, az internet világával történt, az nem lehet ennek a rövid eszmefuttatásnak a feladata. 1994-től a magyar televíziózásnak egy egészen új korszaka kezdődött nem mentesen a politikai és gazdasági függőségektől!

Köszönöm a figyelmet.